

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА. КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 343.131.2

DOI 10.32755/sjlaw.2022.02.007

Плахтій В. М.,

аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та криміналогії,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-7574-6814;

Красковський Є. М.,

начальник режимно-стройової служби,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-3615-9932;

Турецький В. В.,

заступник начальника юридичного факультету,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-8145-4677

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ, ЯКИХ УТРИМУЮТЬ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню особливостей правового статусу військовополонених, яких утримують в установах Державної кримінально-виконавчої служби України. Додатково зазначено про наявність проблематики у визначенні правового статусу військовополонених, їхніх прав та обов'язків, окресленні законних інтересів осіб, які перебувають у таборах для військовополонених в Україні.

Ключові слова: *військовополонений, військовослужбовець, кримінальна відповідальність, правовий статус, табори для військовополонених.*

Постановка проблеми. Сучасні реалії розвитку геополітичної ситуації свідчать, що формується нова багатополярна модель світового устрою, в межах якої нашої державі поряд зі США та іншими країнами необхідно знаходити компроміс у політичній,

економічній, безпековій та інших сферах, що призводить до протистояння між ними на глобальному та на регіональному рівнях і як наслідок – до посилення світової нестабільності, розв’язання війн чи збройних конфліктів. Порушення всіх міждержавних угод, які забезпечували захист територіальної цілісності та суверенітету України, призвели до збройної агресії з боку Російської Федерації. Численні воєнні злочини, які вчиняють комбатанти країни-агресора та геноцид мирного населення, передбачає переосмислення ставлення до військовополонених цієї країни. Проте в цій сфері наша держава повинна дотримуватися загальноприйнятих законів і звичаїв війни, які регулюють умови для початку війни та поведінку воюючих сторін, положення щодо прав військових, військовополонених і мирного населення тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти правового статусу осіб, які перебувають у місцях несвободи, розглядали такі науковці, як: К. А. Автухов, О. М. Бандурка, І. Г. Богатирьов, І. В. Боднар, А. О. Галай, Т. А. Денисова, О. М. Джу́жа, С. В. Зливко, І. В. Іваньков, О. І. Іваньков, О. Г. Колб, І. М. Копотун, О. І. Кіслов, О. В. Лисодед, В. Г. Павлов, Р. М. Підвисоцький, М. С. Пузирьов, А. Г. Перегудов, А. В. Савченко, А. Х. Степанюк, С. Р. Тагієв, О. Г. Ткаченко, М. І. Хавронюк, С. В. Царюк, О. О. Шкута, Л. П. Шумна, О. С. Яворська, Д. В. Ягунов, І. С. Яковець та ін. Однак аналізу правового статусу військовополонених та його порівняння з правовим статусом засуджених у сучасних реаліях загарбницької війни проти України ще не проводили.

Метою статті є дослідження особливостей правового статусу військовополонених, які перебувають в установах Державної кримінально-виконавчої служби України.

Виклад основного матеріалу. Ще в середині минулого століття керівництву розвинутих країн світу стала зрозумілою межа, за яку не можуть виходити люди у своїй поведінці навіть під час збройних конфліктів, у зв’язку з цим світова спільнота ухвалила Женевську конвенцію про поводження з військовополоненими, яка набула чинності 21 жовтня 1950 року та була ратифікована Президією Верховної Ради СРСР 17 квітня 1954 року. В Україні в умовах воєнного часу виникла проблема пра-

вового регулювання умов тримання військовополонених та визначення їх правового статусу. З метою усунення прогалин у цій сфері Кабінет Міністрів України постановою № 413 від 5 квітня 2022 року затвердив Порядок тримання військовополонених, який на підставі вищезазначеної конвенції визначає основні складові правового статусу військовополонених [1].

Для розкриття правового статусу військовополонених доцільно, на нашу думку, розглянути правовий статус засуджених, яких утримують в установах виконання покарань, та на його базі визначити правовий статус військовополонених, оскільки вони утримуються в установах Державної кримінально-виконавчої служби так само, як і засуджені.

Як зазначає Ю. Шемшученко, правовий статус фізичної особи – це сукупність її прав і обов'язків. За характером правового регулювання виділяють загальний, галузевий і спеціальний правовий статус фізичної особи. Загальний правовий статус визначається нормами всіх галузей права, галузевий – конкретної галузі права, а спеціальний (або індивідуальний) – нормами спеціального законодавства [2, с. 44].

Аналізуючи дослідження науковців Академії Державної пенітенціарної служби, можна виділити базову модель структури правового статусу особи, яка утримується в місцях несвободи, яку в науці називають традиційною, складовими якої є: а) суб'єктивні права, б) законні інтереси та в) обов'язки засуджених [3, с. 147].

Під суб'єктивним правом засудженого в науці кримінально-виконавчого права розуміють можливість, закріплену законом і гарантовану державою, певної поведінки засудженого або використання певних соціальних благ, передбачених юридичними обов'язками посадових осіб установ виконання покарань та інших суб'єктів правовідносин, що виникають у цьому випадку. Законні інтереси визначаються як бажання засуджених, закріплені законодавством, до конкретних дій щодо отримання певних благ, які задовольняються, як правило, в результаті оцінювання посадовими особами органів чи адміністрації пенітенціарних установ ступеня виправлення засудженого. І останнім елементом є обов'язки засуджених, що встановлені в

обов'язкових та заборонних нормах закону як міра їхньої необхідної поведінки під час відбування покарання, забезпечення досягнення цілей останнього, підтримання правопорядку, поваги до права та законних інтересів інших осіб [4, с. 94].

Перша складова, яка буде розглянута нами, – це права військовополонених, які утримуються в установах виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України.

Досліджуючи правовий статус військовополонених, слід вказати, що він поширюється тільки на тих осіб, які не порушили правила та звичаї війни і не підлягають переслідуванню за кримінальним законодавством України. До цієї категорії осіб за будь-яких обставин необхідно ставитися з повагою до їхньої людської гідності. З військовополоненими жінками необхідно поводитися з усією повагою, зумовленою їхньою статтю. До такої категорії військовополонених, як офіцери та особи, прирівняні до них, ставляться з повагою згідно з їхнім званням та віком.

Також у цієї категорії осіб залишається право на свободу релігії та відправлення релігійних обрядів. На їхнє прохання або за ініціативою релігійних організацій можуть проводити богослужіння та релігійні обряди. Проте вони не можуть ухилитися від виконання своїх обов'язків, а також установлених вимог режиму тримання, посилаючись на власні релігійні переконання.

Військовополоненим надається право підтримувати зв'язки із зовнішнім світом. Зокрема, надано дозвіл відправляти й отримувати листи (телеграми) без обмеження кількості. Лист видають військовополоненому, і він його повинен розпечатати в присутності представника адміністрації табору, в разі відмови виконати вимогу це здійснюють визначені працівники адміністрації табору в присутності кількох інших військовополонених. Цензурування кореспонденції, яку отримують або надсилають військовополонені, здійснюється відповідно до статті 76 Женевської конвенції. У разі потреби кількість листів може бути тимчасово обмежена начальником табору, але не повинна бути менше ніж два листи й чотири поштові картки на місяць.

Військовополонені можуть за рахунок власних коштів, розміщених на їхніх особистих рахунках, передплачувати й одержу-

вати журнали, газети, інші періодичні видання без обмеження кількості.

Військовополоненим надається право звертатися до контролюючих та наглядових органів. Зокрема, військовополонені мають право особисто або через довірену особу звертатися до адміністрації табору, вищих органів Міністерства юстиції України чи держави-покровительки з клопотанням щодо дотримання їхніх прав та обов'язків.

За засудженим зберігається право на володіння особистими речами й коштами, усі предмети й речі особистого користування, предмети обмундирування й харчування, грошові суми та цінні предмети залишаються у власності військовополонених, крім випадків, коли вилучення останніх необхідне для дотримання безпеки військовополонених. У власності військовополонених також залишаються розпізнавальні знаки та знаки державної належності, нагороди, засоби індивідуального захисту. При цьому в них вилучають зброю, військове спорядження та бойові документи.

Велику увагу приділяють медико-санітарному забезпеченню військовополонених. Це право реалізується ще під час прибуття військовополонених до табору, де вони в обов'язковому порядку проходять первинний медичний огляд з метою виявлення осіб, які потребують медичної допомоги і становлять епідемічну загрозу для оточення та осіб з інвалідністю.

Медичну допомогу, зокрема первинний медичний огляд, контроль та аналіз стану здоров'я військовополонених, у таборах здійснюють медичні працівники закладів охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби. У разі відсутності можливості надання військовополоненому медичної допомоги в таборах її надають у найближчих до табору цивільних закладах охорони здоров'я державної або комунальної форми власності.

Слід також зазначити, що медичну допомогу військовополоненим, забезпечення їх медичними виробами, лікарськими засобами, технічними та іншими засобами реабілітації здійснюють за рахунок бюджетних коштів.

Наступним правом військовополонених є право на нормальне матеріальне забезпечення. Здійснюється організація триразового харчування військовополонених гарячою їжею (або двора-

зового з додатковим проміжним харчуванням) згідно з нормами, визначеними у додатках 2-5 та 6 Порядку тримання військовополонених [1].

У таборах Державної кримінально-виконавчої служби створюють належні комунально-побутові умови для військовополонених. Їх розміщують в освітлених спальних приміщеннях з наявним опаленням, які відповідають нормам площі, об'єму повітря. Матеріально-побутове забезпечення військовополонених прирівняне до засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі.

Необхідно зазначити, що у разі передачі військовополоненого державі, яка є учасницею Женевської конвенції, за умови, що вона має намір та змогу застосовувати вимоги положень Женевської конвенції, на таку країну покладається вся відповідальність за застосування положень Женевської конвенції, дотримання прав та обов'язків військовополонених.

Іншим елементом правового статусу є обов'язки військовополонених, яких утримують у таборах та інших установах Державної кримінально-виконавчої служби.

Військовополонені, як і будь-які інші особи, що перебувають на території України, дотримуються національного законодавства. Стосовно будь-якого військовополоненого, який здійснив порушення законодавства України, можуть вживати дисциплінарні, адміністративні та судові заходи. Проте військовополонений може бути покараний лише один раз за один і той самий вчинок.

В установах виконання покарань і таборах для військовополонених військовополонені, рядові повинні виконувати військове вітання до всіх офіцерів держави, що утримують їх у полоні, та виявляти до них зовнішні ознаки поваги. Військовополонені офіцери зобов'язані виконувати військове вітання лише до старших за них військових або до офіцерів зі спеціальним званням, проте до начальника установи військове вітання виконують незалежно від його звання.

На відміну від засуджених до позбавлення волі, військовополонених залучають до виконання робіт у сільському господарстві, на промисловості, до громадських і будівельних робіт,

які не мають воєнного характеру або призначення тощо. Проте обов'язком вона є не для всіх категорій.

Праця для всіх працездатних військовополонених рядового складу обов'язкова. Офіцерів, генералів та осіб, прирівняних до них, до виконання робіт залучають лише за їхньою згодою. Військовослужбовців сержантського, старшинського складу та осіб, до них прирівняних, можуть залучати до виконання робіт лише як осіб, що керують та контролюють роботу військовополонених серед рядового складу.

Незважаючи на те, що праця є обов'язковою, передбачений і час відпочинку всередині робочого дня не менше однієї години, а військовополоненому, який пропрацював один рік, надають відпочинок тривалістю вісім днів підряд, під час якого йому виплачують середню заробітну плату за цей час.

І останнім елементом, що ми розглянемо, є законні інтереси військовополонених, яких утримують в установах Державної кримінально-виконавчої служби України.

Законними інтересами вважається можливість зміни поведінки засудженого під час відбування покарання залежно від його поведінки. Подібні законні інтереси не передбачені щодо військовополонених. Єдине, що Порядок тримання військовополонених передбачає можливість застосування до військовополонених дисциплінарних стягнень. На них можуть бути накладені такі стягнення: штраф у розмірі не більше як 50 відсотків авансу в рахунок грошового забезпечення та оплати за виконання робіт на строк не більше ніж 30 діб; позбавлення пільг, що надані додатково до тих, які передбачені Женевською конвенцією; позачергові наряди тривалістю не більше ніж дві години на день; арешт.

Досліджуючи тематику правового статусу військовополонених, слід зауважити певні відмінності цього статусу в таборах для військовополонених та в установах виконання покарань, де військовополонених утримують тимчасово, а саме: у маломістких (від 2 до 6 осіб) або загальних (від 7 осіб і більше) ізольованих жилих приміщеннях (камерах); військовополонені щодня почергово здійснюють прибирання жилих приміщень (камер) з миттям підлоги та провітрюванням; військовополонені під час

перебування в дільницях для тримання військовополонених до праці не залучаються; військовополонені мають право на щоденну прогулянку тривалістю одна година [5].

Висновки. У статті проаналізовано особливості правового статусу осіб, яких утримують в установах виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України. На підставі проведеного аналізу можна стверджувати, що чіткого переліку прав, обов'язків та законних інтересів зазначеної категорії осіб не існує. Такі елементи необхідно відшукувати в різних нормативно-правових актах, деякі з них у цих питаннях мають відсылну норму до міжнародних договорів. З нашої точки зору, ці складні й доволі актуальні питання необхідно якнайшвидше вирішити задля уникнення звинувачення нашої держави в недотриманні Женевської конвенції поводження з військовополоненими.

Список використаних джерел

1. Порядок тримання військовополонених: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 р. № 413. Дата оновлення: 05.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#top> (дата звернення: 12.05.2022).
2. Шемшученко Ю. С., Пархоменко Н. М. Правовий статус. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. Т. 5. Київ: Українська енциклопедія, 2003. 736 с.
3. Боднар І. В., Кондратов Д. Ю., Олійник О. І. Відображення елементів прогресивної тюремної системи в законодавстві України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 2 (23). С. 146–154.
4. Снітко М. Є. Основні порушення правового статусу ув'язнених у пенітенціарних закладах України. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2021. № 3 (14). С. 91–100.
5. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. Дата оновлення: 03.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text> (дата звернення: 12.05.2022).

Plakhtii V.,

Post-graduate student of the Department of Criminal,
Criminal-Executive Law and Criminology,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-7574-6814;

Kraskovskyi Ye.,

Head of the Regime and Military Service,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-3615-9932;

Turetskyi V.,

Deputy Head of Law Faculty,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-8145-4677

PECULIARITIES OF THE LEGAL STATUS OF WAR PRISONERS DETAINED IN PENAL INSTITUTIONS OF THE STATE CRIMINAL AND EXECUTIVE SERVICE OF UKRAINE

The article is devoted to studying the peculiarities of the legal status of war prisoners detained in penal institutions of the State Criminal and Executive Service of Ukraine. In addition, it was noted that there were some problems in determining the legal status of war prisoners, defining the range of their rights and responsibilities, outlining the legitimate interests of persons in POW camps in Ukraine.

According to the authors, in order to disclose the legal status of war prisoners, the legal status of convicts detained in penal institutions should be considered and due to it the legal status of war prisoners should be determined. It should be done because of the fact that they are held in the institutions of the State Criminal and Executive Service in the same way as those sentenced due to the following elements: a) subjective rights, b) legitimate interests and c) responsibilities of convicts.

According to the authors, special attention is paid to such rights as: respect for human honor and dignity; the right to freedom of religion and the conduct of religious rites; the right to maintain contact with the outside world; the right to apply to controlling and supervisory bodies; the right to possess personal belongings and funds, all items and things for personal use, uniforms and food, sums of money and valuables remain war prisoners' property, except when the removal of the latter is necessary to ensure war prisoners' safety; the right to health care; the right to normal material and domestic support for compliance with national legislation; respect for the staff of penal institutions and POW camps; obligatory work for certain categories of people.

Key words: war prisoner, military man, criminal liability, legal status, POW camps.

References

1. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), The Order of War Prisoners Detention, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#top> (accessed 12 May 2022).
2. Shemshuchenko, Yu. S. and Parkhomenko, N. M. (2003), Legal status, *Legal encyclopedia*. Vol. 5.
3. Bodnar, I. V., Kondratov, D. Yu. and Oliinyk, O. I. (2020), Reflection of the elements of progressive prison system in the legislation of Ukraine, *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, 2020, No. 2 (23).
4. Snitko, M. Ye. (2021), Major violations of the legal status of prisoners in Ukrainian penitentiaries. *Scientific Herald of Sivershchyna. Series: Law*, 2021, No. 3 (14).
5. Order of the Ministry of Justice of Ukraine (2018), Rules of Internal Procedure of Penal Institutions, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text> (accessed 12 May 2022).